

Dr. Maria Montessori

Haar Filosofie van de Opvoeding

Schema van Drs. M. M. Montessori jr.

Vertaald uit het Engels en toegelicht door Fred Kelpin. Aangevuld met een schema over de Hormische Theorie en een overzicht van de Kosmische Opvoeding.

Drs. M.M. Montessori jr.

In de zeventiger jaren van de vorige eeuw stelde Drs. Mario M. Montessori jr. een schema samen met gegevens uit de boeken van zijn grootmoeder. Het schema was in het Engels geschreven. Toen in de jaren negentig de Theoriecursus zijn intrede deed als onderdeel van de nascholingscursussen voor het Montessoridiploma voor het Basisonderwijs heb ik het schema vertaald in het Nederlands en opgenomen in de theorie reader van de Montessoricursussen van de Fontys Pabo Eindhoven, waaraan ik toen als docent verbonden was. Onder het schema worden enkele termen verklaard, deels met teksten uit primaire literatuur die ook voorkomen in de theorie reader van deze Pabo. Deze teksten selecteerde ik samen met Ruud van Velthoven in de jaren tachtig van de vorige eeuw toen in APS-verband gewerkt werd aan een Raamleerplan voor Montessori-opleidingen.

	Kijk op de mens	Ontwikkelingsverloop		Propensities; Horme; Neveis; Mnème; Gevoelige Perioden	Opvoeding als Hulp bij het Leven	Oriëntatie op de Wereld	Gehanteerd Materiaal	
0 – 3 jaar	geestelijk embryo	a. differentiatie en coördinatie van reeds tevoren gevormde functies door actieve beleving. b. globale oriëntatie op de volgende ontwikkelingsfase door passieve deelname en indirecte voorbereiding van nieuwe functies.	gericht op innerlijke opbouw	a. processen van separatie en individuatie; ontwaken van intentionaliteit in de functies; gevoel voor orde b. absorberen (globale oriëntatie)	Zorg van ouders en kinderopvangcentra	de wereld in het algemeen en het individuele functioneren van de mens erin	Voorbereide omgeving ingericht	ontwikkelingsmateriaal
3 – 6 jaar	bouwer van de mens	a. idem b. idem		a. taal ; sensomotoriek b. absorberen (gedifferentieerd)	Casa dei Bambini (onderbouw)			
eerste niveau van integratie								
6 – 9 jaar	verkenners	a. idem b. idem	gericht op de buitenwereld	a. oriëntatie op de wereld door eigen activiteit. b. kosmische oriëntatie door verbeelding.	Kosmische Opvoeding (middenbouw)	het universum en de plaats van de mens erin.	in overeenstemming met de behoeften van het kind	kosmisch materiaal
9 – 12 jaar	wetenschappers	a. idem b. idem		a. opbouwen van feitenkennis (ecologie) b. kosmische visie door inzicht in relaties en positie van de mens daarin.	Kosmische Opvoeding (bovenbouw)			
tweede niveau van integratie								
12 – 15 jaar	organisator	a. idem b. idem	maatschappijgericht	a. sociale ervaring buiten het gezin b. sociale oriëntatie	Erdkinderheim	de maatschappij en de rol van de mens in de opbouw ervan (supra natura)	in elke afzonderlijke periode	Erdkinder
15 – 18 jaar	sociale participant	a. idem b. idem		a. studie en part time werk b. oriëntatie op beroepen				
derde niveau van integratie								

De teksten zijn in dit raamleerplan overigens niet terug te vinden omdat de opleiders tenslotte besloten dat het definiëren van begrippen met behulp van citaten niet de juiste weg was.

Kijk op de Mens

In deze kolom wordt het ontwikkelingsverloop van het opgroeiende kind weergegeven, zoals dat in het artikel *Dr. Montessori en verbeeldingskracht* op deze website beschreven wordt in het schema "De lijn van het Leven" Kortheidshalve verwijs ik hiernaar.

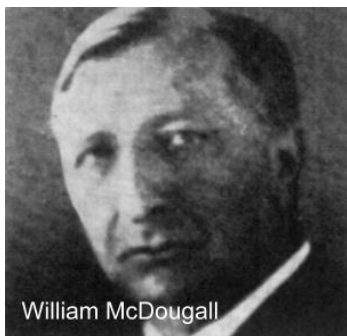
Ontwikkelingsverloop

Duidelijk wordt dat ontwikkeling in de verschillende ontwikkelingsfasen steeds op dezelfde manier gestalte krijgt. Door het uitvoeren van activiteiten worden reeds verworven functies rijker en gedifferentieerder, terwijl tegelijkertijd de indrukken, die nodig zijn in een volgende fase van ontwikkeling, geabsorbeerd worden. Met-tertijd zijn deze indrukken dan weer de basis voor nieuwe activiteiten, terwijl de daaropvolgende fase wordt voorbereid.

Steeds worden zes jaren van ontwikkeling afgesloten met een **fase van integratie**, waarna aan een volgende begonnen kan worden.

Propensities: Horne; Nevels; Mneme

Propensities

Dr. Montessori ontleent het begrip propensities aan de Engels psycholoog William McDougall (1871 – 1938) Hij veronderstelde dat al ons denken en al ons gedrag een gevolg was van instincten, die vanaf de geboorte vastliggen maar die wel bijgesteld kunnen worden door leren en ervaringen. McDougall noemde in zijn boek *An Introduction to Social Psychology* (1908) een aantal instincten, waaronder: vlucht (bij gevaar), nieuwsgierigheid, vechtlust en voortplanting.

Later breidde hij deze lijst uit met andere propensities:

- Voedsel: Zoeken en voorraden aanleggen
- Schadelijke stoffen: Afwijzen en vermijden.
- Seksueel instinct: Verlokken en paren.
- Angst/vrees voor pijn: Pijn en verwondingen uit de weg gaan.
- Nieuwsgierigheid: Vreemde streken of voorwerpen onderzoeken.
- Ouderinstinct: Kinderen voeden en beschermen.
- Streven naar Gezelligheid: Het gezelschap van anderen zoeken.

- Geldingsdrang: Domineren en Leiding geven.
- Je ondergeschikt willen maken: Je schikken naar wat mensen van je willen.
- Boosheid: Weerstand breken die de eigen wensen in de weg staan.

Horme.

Hieronder een paar citaten uit de boeken van Dr. Montessori, die het begrip verduidelijken.

Sir Thomas Percy
Nunn

"Een vitale kracht is werkzaam in het individu en leidt hem in zijn vooruitgang. Deze kracht is door Percy Nunn *Horme* genoemd."

[In de tekst volgt dan een noot: **Horme**, deze term kan vergeleken worden met Bergsons *Elan Vital*, en met Freuds *Libido*. Eerst door Nunn ingevoerd, werd de uitdrukking later overgenomen in de psychologie van Mc Dougall. *An Outline of Psychology*, London, 1923.]

"Zocht men iets in het bewuste zielenleven, vergelijkbaar met dit **Horme**, dan zou men er de wilskracht naast moeten stellen, hoewel er geringe overeenkomst is. De wilsfunctie is te beperkt en te zeer gebonden aan bewustzijn van het individu, terwijl de **Horme** eigen is aan het leven in het algemeen, aan een goddelijke kracht, die de verwekker is van alle evolutie. Deze vitale, evolutionaire kracht vindt zijn uitdrukking in het kind, door de wil tot het uitvoeren van handelingen. Deze wil kan door niets gebroken worden, dan door de dood."

"Een andere vitale functie in de geest is de drang om een handeling af te maken. Het is een deel van wat wel het *Elan Vital* genoemd wordt. De filosoof Bergson gaf deze naam aan de vitale drang, die elk levend wezen ertoe brengt om ervaringen op te doen teneinde daarvan de **Sporen** (engrammen) in het **Mneme** te kunnen opslaan. Deze kracht brengt kinderen in onze scholen ertoe om spontaan te werken, te volharden in de herhaling van dezelfde oefening, totdat ze ten volle bevredigd zijn."

"Soms wordt het wel de 'wil om te leven' genoemd, en waar het de mens betreft bij de bewuste geestelijke structuren ingedeeld, terwijl het bij andere levende wezens als biologisch en onbewust te boek staat. Zeker is het *Elan Vital* in elke vorm van leven aanwezig en als het in het bewuste doordringt, wordt het de wil. De veel grotere, onbewuste vitale drang wordt door de psychologen de **Horme** genoemd; de betekenis ervan verhoudt zich zoals die van het geheugen zich verhoudt tot het **Mneme**. Mensen kunnen door de **Horme** tot actie gedwongen worden, zonder dat ze die bewust wensen."

To Educate the Human Potential Blz. 21 (vertaald)

Nevels (Nebulae)

"De mens heeft als erfelijke eigenschap het vermogen van de spraak, maar door erfelijkheid wordt niet een bepaalde taal doorgegeven. Wat wordt er dan wel doorgegeven? Men zou hier een vergelijking kunnen maken met de **Nebulae** (nevels) waaruit hemellichamen ontstaan. Deze **Nebulae** zijn bijna niet substantiële massa's van etherische gassen, zonder samenhang, die toch langzaam een vaste vorm aannemen, en door deze gedaanteverwisseling sterren en planeten worden."

"Als we, in vergelijking hiermee, ons de erfelijkheid van taal voorstellen, dan zou die taal een onsamenvangende, stomme nevel zijn, zonder welke echter de ontwikkeling van taal überhaupt niet mogelijk zou zijn. **Nebulae** zijn mysterieuze potenties, vergelijkbaar met de genen in een zaadcel, die de macht hebben om toekomstige weefsels te geleiden, zodat daaruit complete en voor een bepaald doel geschikte organen kunnen ontstaan."

The Formation of Man Blz. 81 - 82 (vertaald)

"Het kind is niet in afwachting van het ontwaken van iets als een kosmische herinnering van het gedrag van het ras, maar wel wacht het op het ontwaken in zichzelf van als door een nevel opdringende behoeften die, nog onbestemd in uiting, toch geladen zijn met potentiële energieën welke hem leiden zullen bij het incarneren van de menselijke gedragingen, die hij in zijn omgeving vindt. We noemen deze drang van binnenuit: **Nebulae**. Het ontwaken van deze nebulae komt overeen met wat bij de dieren het ontwaken van de instincten, het gedrag is. Wat gebeurt in de eerste levensdagen; deze dagen zullen in de toekomst voor de psychische hygiëne als de meest essentiële worden beschouwd."

Aan de Basis van het Leven Blz. 93 - 94

"Het kind vindt geen steun in een erfelijk gedragspatroon, maar is door zijn potentiële energieën instaat zijn karakteristieken tot ontwikkeling te brengen ten koste van zijn omgeving. Op dit plan brachten wij ons concept van de **Nebulae** naar voren, waarmee wij een vergelijking maakten tussen de scheppende energie die het kind dringt tot het absorberen van de omgeving en de **Nebulae** aan het uitspansel uit welke door achtereenvolgende processen hemellichamen ontstaan."

"Door de energieën van de **Taalnebula** komt het kind tot het vermogen de klanken van de spreektaal te onderkennen van de andere geluiden en tonen die hij door elkaar in de omgeving hoort, en door de **Nebula** wordt hij eigenaar van zijn taal, die hij absorbeert als een raskenmerk."

"Het is duidelijk dat het kind dus geen vast erfelijk taalpatroon heeft; hij erft de potentialiteit om er een op te bouwen door een onbewust absorberingsproces...En dit geldt evenzeer voor alle geestelijke functies."

Aan de Basis van het Leven Blz. 98

De nebulae zijn geen afzonderlijke geestelijke krachten: "Voor ons doet zich een geestelijk organisme voor als een dynamische eenheid, welke van structuur verandert door actieve ervaringen van de omgeving, en gedreven door een '**hormische energie**', die in **nebulae** zijn differentiatie en zijn specifieke vormen vindt."

Aan de Basis van het Leven Blz. 99

Mneme/Engrammen

"Het kind heeft een andere relatie met de omgeving (dan de volwassene). Wij kunnen een milieu bewonderen; wij herinneren ons een omgeving, maar een kind **absorbeert** die, en maakt die tot de zijne. Hij herinnert zich niet wat hij zag, maar hij maakt deze dingen tot zijn eigen deel van zijn psyche. Hij **incarneert** in zichzelf de voorstellingen van de geziene en gehoorde dingen; in ons zouden ze geen verandering teweegbrengen; in het kind veroorzaken ze een transformatie."

“Deze bijzondere vorm van vitaal geheugen dat niet werkzaam is om bewuste herinneringen vast te houden, maar om tot in de levenskern beelden te absorberen is door Sir Percy Nunn met een speciale naam gekenmerkt: hij noemde het **Mneme**.

Aan de Basis van het Leven Blz. 75

"Mensen die opgegroeid zijn in een bepaalde godsdienst, zullen die wanneer ze geestelijk dit geloof later verwerpen, zich in hun hart angstig, ongerust voelen. Deze dingen vormen deel van ons, zoals men in Europa zegt: zij zitten ons in het bloed. Al wat de persoonlijkheid vormt, gevoelens en gezindheden, dringen de persoonlijkheid binnen tijdens de vroege jeugd door die mysterieuze kracht, die de psycholoog het **Mneme** noemt."

Aan de Basis van het Leven Blz. 78

"Er zijn psychologen in onze tijd die een onbewust geheugen aannemen, dat indrukken generaties lang vasthoudt en direct de karakteristieken van de soorten reproduceert. Ze hebben het de naam **Mneme** gegeven. Dit **Mneme** met zijn oneindig aantal gradaties, dringt door tot in de eigenlijke feiten van het leven en de eeuwigheid."

"Als we dit eenmaal weten is het niet moeilijk om in de geest van een vierjarig kind een fase van geestelijke ontwikkeling gewaar te worden, waarin het **Mneme** op de drempel staat van het bewust geheugen, op het punt staat om erin op te gaan, maar zich nog juist manifesteert als het laatste spoor van een verschijnsel met zeer diepe wortels."

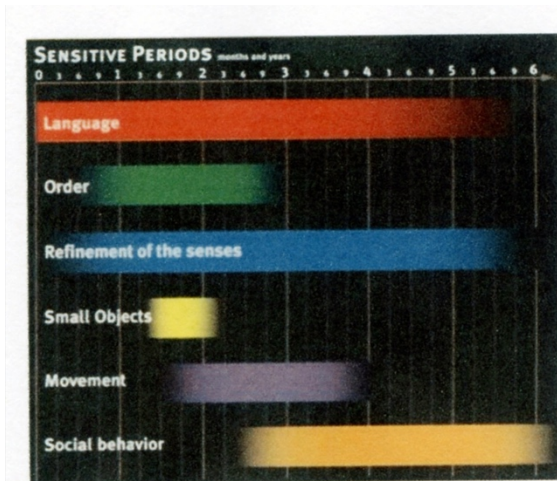
The Formation of Man Blz. 36 (vertaald)

"Moderne psychologie neemt aan dat de onbewuste - of onderbewuste - geest zich alles herinnert, zodat geheugen .. een mysterie wordt dat nauwgezet bestuurd moet worden, voordat het ons duidelijk wordt. Dit niet bewuste geheugen

is zeer wendbaar en alles wordt erin vastgelegd, ofschoon we ons daarvan niet bewust zijn...Het zijn niet de ervaringen zelf, maar de sporen ervan, die achterblijven in het **mneme**. Zij maken de geest krachtig en zijn bekend als **engrammen**. Het onbewuste zit vol met deze **engrammen**, die de intelligentie meer doen groeien dan het bewuste geheugen."

To Educate the Human Potential Blz. 19 - 21 (vertaald)

Gevoelige Perioden

Taal *

Orde *

Verfijning van de Zintuigen *

Kleine Objecten

Beweging *

Sociaal Gedrag

* Worden ook genoemd door Drs. Mario Montessori.

De in het overzicht genoemde gevoelige perioden zijn dikgedrukt. Opmerkelijk is dat ze alleen bij het jonge kind genoemd worden. Na het zesde jaar niet meer. Dat is ook het geval in een overzicht in het boek *Montessori Read & Write, a Parents Guide to Literacy for Children* van de in Londen werkende AMI-trainer Lynne Lawrence.¹ Zij onderscheidt meer gevoelige perioden dan Drs. Mario Montessori jr., maar al deze gevoeligheden vallen voor het zesde jaar. Opmerkelijk is dat Mario Montessori **Kleine Objecten** en **Sociaal Gedrag** niet noemt. Lawrence ontleent dit waarschijnlijk aan E.M. Standing die deze gevoeligheden noemt in hoofdstuk VII van *Maria Montessori, her Life and Work*

Als er na het zesde jaar sprake is van intense activiteit van een kind of een groep kinderen, dan zou ik liever spreken van een **Activiteitgolf** dan van een **Gevoelige Periode**. Helemaal eenduidig is dit onderscheid overigens niet. In *De lijn van het Leven* onderscheidt Grazzini ook gevoeligheden voor middenbouw en bovenbouw.

"...**Gevoelige Perioden**; deze betreffen een voorbijgaand optreden van activiteiten van het hele organisme, die het nieuwe wezen als gids dienen bij zijn intreden in de uitwendige omgeving. Dit werd aangetoond door de Nederlandse bioloog Hugo de Vries. Op het gebied van het psychische hebben wij dergelijke processen

¹ Tegenwoordig Executive Director van de AMI in Amsterdam.

... gevonden, die ons overtuigd hebben, dat de natuur trouw blijft aan haar methodes.

Wat psychische functies betreft kan rijping alleen ontstaan door ervaringen met de omgeving, ervaringen die zeer verscheiden zijn al naar de stadia van ontwikkeling; **de horne** verandert van structuur tijdens het groeiproces, en zij manifesteert zich in het individu door een diepe belangstelling voor bepaalde handelingen die vele malen herhaald worden zonder dat het nut ervan duidelijk is, totdat hieruit onverwacht, en op explosieve wijze, een nieuwe functie tevoorschijn komt."

Aan de Basis van het Leven Blz. 114

Hugo de Vries

"De Hollandse geleerde Hugo de Vries ontdekte het bestaan van **Gevoelige Perioden** in het leven van de dieren, maar ik, in onze scholen en door observatie van kinderen in het gezin, ontdekte als eerste de **Gevoelige Perioden van het Kinderleven**, en gaf er een opvoedkundig antwoord op. Deze perioden hangen samen met speciale gevoeligheden, die in schepsels gevonden worden tijdens hun ontwikkelingsproces. Ze zijn van voorbijgaande aard en hebben tot doel een bepaalde eigenschap te helpen verwerven. Als deze eigenschap eenmaal ontstaan is verdwijnt de erbij behorende gevoeligheid. Elke eigenschap wordt dus gevestigd door hulp van een impuls, van een voorbijgaande gevoeligheid die standhoudt gedurende een bepaalde periode van groei. ..."²

Jacques Loeb

The Secret of Childhood Blz. 36 - 37 (vertaald)

"De Vries heeft deze dingen het eerst in de biologie bestudeerd. Ze zijn zeer duidelijk bij levende wezens die door middel van gedaanteverwisselingen tot volwassenheid komen, zoals bij insecten. Wij kunnen de vlinder en de rups als voorbeeld nemen. Zij voeden zich met zachte bladeren en toch legt de vlinder zijn eieren in de meest verborgen hoeken der takken dicht bij de stam van de boom. Wie zal de kleine rupsen vandaar de weg wijzen naar de zachte bladeren, die aan het einde van de tak in het licht groeien? Nu is de rups gevoelig voor licht; licht trekt hem sterk aan; een onweerstaanbare stem roept hem, dwingt hem en de rups kruipt naar de plaats waar het licht het sterkst is tot hij uitgehongerd bij het uiteinde van de tak komt, tussen de jongste uitlopende blaadjes, die hem tot voedsel dienen, zodat hij geen honger meer hoeft te lijden.

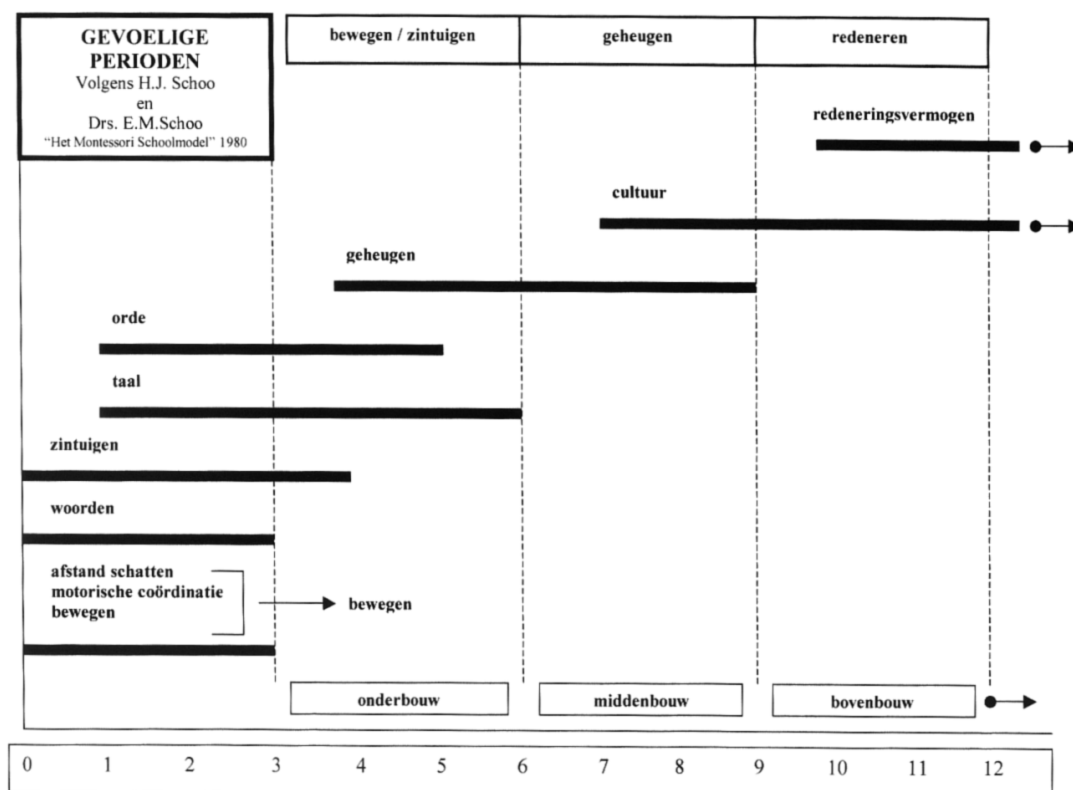
² De Vries was een plantkundige die zich niet bezighield met het bestuderen van het dierenleven. Waarschijnlijk wordt bedoeld: **Jacques Loeb** (1859 –1924) een in Duitsland geboren Amerikaanse fysioloog en bioloog. Loeb was een kennis van Hugo de Vries.

Het is merkwaardig dat de rupsen, als zij het eerste levensstadium achter zich hebben en volledig gegroeid zijn, ander voedsel kunnen eten en hun gevoeligheid voor licht verloren hebben. Dit is in wetenschappelijke laboratoria bewezen, waar geen takken en bladeren zijn maar alleen de rups en het licht. De rups kruipt dan haastig naar elke lichtstreep die door een gat in de donkere doos doordringt, waarin het dier voor deze proef is opgesloten. Na een zekere tijd laten lichtstrepen hem geheel onverschillig, dan werkt dit instinct niet meer. De rups bewandelt andere wegen en zoekt andere levensvoorwaarden."

Het Geheim van het Kinderleven Blz. 49 – 50

"Geestelijke ontwikkeling komt niet bij toeval tot stand en vindt zijn oorsprong niet in prikkels vanuit de omgeving; ontwikkeling wordt geleid door **voorbijgaande gevoeligheden, tijdelijke instincten**, die verbonden zijn met het verwerven van bepaalde eigenschappen. Hoewel deze ontwikkeling plaatsvindt met behulp van de omgeving, heeft de omgeving geen vormende betekenis. Er wordt door de omgeving slechts zorg gedragen voor de behoeften die het geestelijk leven heeft. Het is zoals het lichaam, dat door te eten en te ademen, zijn fysieke behoeften aan de omgeving onttrekt."

The Secret of Childhood Blz. 38 (vertaald)

Een mooi overzicht van Gevoelige Perioden staat in *Het Montessori-schoolmodel – Differentiatie en individualisatie* van H.J. Schoo met medewerking van E.M. Schoo op Blz. 47.

“Montessori zelf noemt gevoelige perioden voor:

• ruimtelijke oriëntatie	geen leeftijd aangegeven
• motorische coördinatie en	
• afstand schatten	geen nauwkeurige leeftijds aanduiding, maar het gaat om zeer jonge kinderen
• taal	(algemeen – tot 5 à 7 jaar)
• woorden	(voornamelijk 0 – 3 jaar)
• cultuur	(6 – 12 jaar)
• orde	(‘het begin van de vormingsperiode’)

Naast deze ‘gevoelige perioden’ wijst Montessori nog op de zich in de loop van de ontwikkeling wijzigende, wat je zou kunnen noemen, **typerende wijzen van kennisverwerving.**

E.M. Schoo en H.J. Schoo

“Hoe het kind de dingen in zich opneemt hangt af van zijn ontwikkelingsfase. Het jonge kind neemt de dingen en begrippen in zich op met behulp van zijn zintuigen en bewegingen. Wat later heeft het kind een buitengewoon goed geheugen, dat de stof kant en klaar moet aantreffen, om zijn grote verlangen te bevredigen. Weer later ontwikkelt zich zijn redeneringsvermogen.”

Door het Kind naar een Nieuwe Wereld

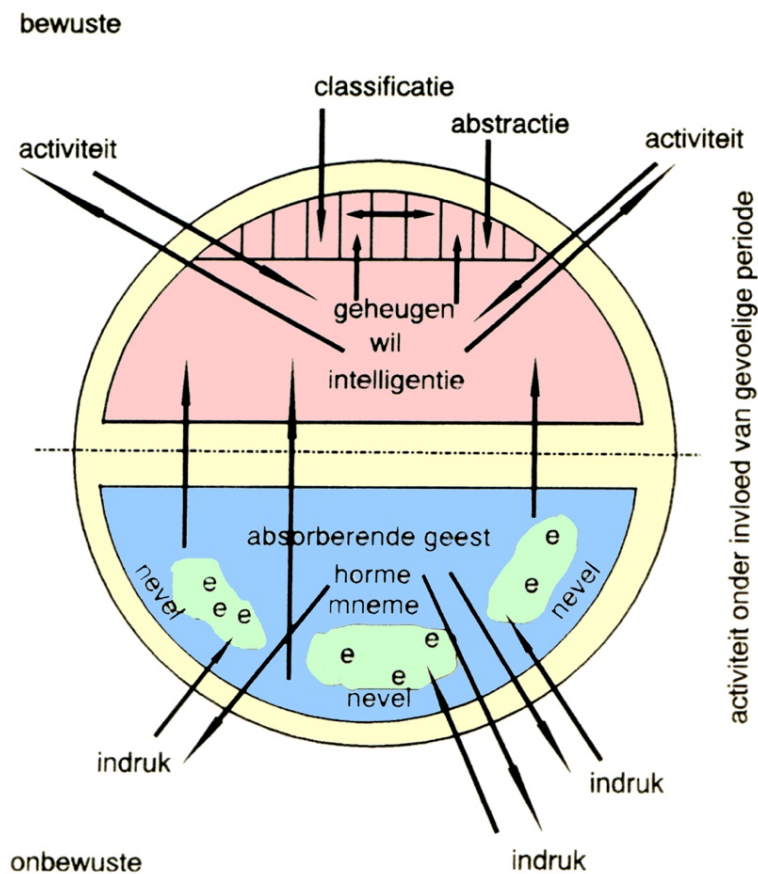
H.J. en Eegje schrijven:³

³ HJ en Eegje Schoo zijn broer en zus. Ze hebben beiden een Montessori-opleiding gehad in Amsterdam en zich daarna verder verdiept in het verschijnsel opvoeding. HJ is overleden. Hij was hoofdredacteur van Elsevier Weekblad. Eegje werd Pedagogisch Didactisch Medewerker voor het Montessori-onderwijs bij het APS. En later (1982) Minister voor Ontwikkelingssamenwerking. In 1987 werd ze Ambassadeur in India.

“De verschillende gevoelige perioden blijken elkaar dus te overlappen en zullen daarom voor een deel gelijktijdig optreden. Bij nader inzien wordt bovendien duidelijk dat het om **ongelijksoortige gevoeligheden** lijkt te gaan, d.w.z. dat ze niet allemaal in dienst staan van de ontwikkeling van een bepaalde, duidelijk omschreven functie. **Zintuigen** en **Geheugen** zijn weliswaar ook functies maar ze zijn veel omvattender dan bij voorbeeld **Ruimtelijke Oriëntatie**. Het lijkt bij deze functies dan ook eerder te gaan om een **Modaliteit van Kennisverwerving**. De dominante manier waarop in een bepaald ontwikkelingsstadium met informatie uit de buitenwereld (en ‘binnenwereld’) wordt omgegaan.”

De Hormische Theorie

De Hormische Theorie

Nu volgt een korte uitweiding over de werking van de **Absorberende Geest** aan de hand van een tekening, getiteld **De Hormische Theorie**, die ik een aantal jaren geleden maakte als samenvatting van wat daarover met name in *Aan de Basis van het Leven* en ook in *Onderwijs en het Menselijk Potentieel* te lezen valt. Ik gebruikte de tekening als illustratie tijdens lessen over Montessori-theorie, die ik gaf aan de Fontys Pabo Eindhoven.

Het Onbewuste

De gele cirkel stelt de menselijke geest voor. Een horizontale stippellijn verdeelt de cirkel in twee helften; het **Onbewuste** en het **Bewuste**. In het Onbewuste (blauw) treffen we drie begrippen aan. De **Absorberende Geest**, de **Horme** en het **Mneme**. De Hormische Kracht in het onbewuste maakt dat het kind zich al op heel jonge leeftijd actief op zijn omgeving richt om indrukken uit die omgeving te absorberen. De pijlen die vanuit het onbewuste naar buiten wijzen geven deze geestelijke activiteit aan. Het kind is hiermee in de persoonlijkheidstheorie van Montessori een **agerend wezen**. In de theorievorming opmerkelijk, omdat leertheorieën er in het algemeen van uit gaan, dat de mens tot actie komt als een reactie die prikkels uit de omgeving op hem uitoefenen. Dit maakt de mens tot een **reagerend wezen** in plaats van een agerend. Het onderkennen van het kind als agerend wezen is belangrijk, omdat hier het fundament gelegd wordt voor de opvatting dat het kind tot zelf-opvoeding in staat is. Het is immers zijn aangeboren drang om uit de omgeving datgene op te nemen dat voor zijn ontwikkeling op een bepaald moment belangrijk is.

De indrukken worden in het onbewuste opgenomen door de werking van de **Absorberende Geest**. De kracht van dit vermogen maakt het mogelijk om eindeloos veel indrukken op te slaan in een soort van onbewust geheugen, dat het **Mneme** genoemd wordt. De van buiten de cirkel naar binnen wijzende pijlen geven aan dat er indrukken uit de omgeving in het onbewuste worden opgenomen.

Er vindt nu een zekere ordening in het Onbewuste plaats. Indrukken van dezelfde soort, bij voorbeeld spraakklanken, klonteren bij elkaar en vormen een **Nebula of Nevel** (groen) van die indrukken. Zo'n Nevel bevat de **sporen** van de indrukken, die **Engrammen** genoemd worden.

Het Bewuste

Het Bewuste (roze) heeft dezelfde structuur als het onbewuste. De verhouding kan in de hieronder volgende tabel worden weergegeven:

Onbewuste	Bewuste
Absorberende Geest	Intelligentie
Horme	Wil
Mneme	Geheugen

De in het Onbewuste geabsorbeerde indrukken worden bewustzijnsinhouden door **Activiteiten**. In de ontwikkeling van het kind zijn momenten herkenbaar, waarop het kind gevoelig is voor het uitvoeren van bepaalde activiteiten die 'transport' van indrukken uit het Onbewuste naar Bewuste optimaal mogelijk maken. Dr. Montessori spreekt in dit verband van **Gevoelige Perioden**.

De Intelligentie

Bewuste indrukken worden in de **Intelligentie** bewaard. De Intelligentie heeft de mogelijkheid om deze indrukken te ordenen. Zoals de boeken in een boekenkast schrijft Dr. Montessori in *Zelfopvoeding I* in een aan de **Intelligentie** gewijd hoofdstuk. Het aangeboren vermogen tot ordenen kan geoefend worden door het hanteren van het Montessorimateriaal. Dat dient hiermee een tweeledig doel. De **onbewuste indruk** wordt vanuit de nevels, waar al een zekere ordening heeft plaatsgevonden, door de activiteit die ermee kan worden verricht tot een **bewuste indruk**. En deze indrukken worden door de uitgevoerde activiteit tevens tot een geordend geheel van kennis. Ordening vindt plaats door **Classificatie** van indrukken, ze worden in soorten onderscheiden en duidelijk ingedeeld. Een voorbeeld: de kleurspoelen doen het eerst nog in nevelen gehulde begrip kleur gestalte krijgen en verdelen de kleuren in bij voorbeeld rood, geel en blauw. Deze indeling is de classificatie van de kleur. In *De Methode* noemt Dr. Montessori die classificatie de voornaamste eigenschap van het zintuiglijke materiaal. Op die manier wordt de Intelligentie opvoedbaar. Want wie over een goed geordend en rijk gevulde 'kast' met begrippen beschikt kan deze begrippen gebruiken om ermee te redeneren.

Het **Redeneringsvermogen** geeft weer de mogelijkheid om tot abstractie te komen. Wat in *De Methode* beschreven wordt voor het zintuiglijk materiaal geldt voor al het Montessori-materiaal.

Het hanteren van het Montessori-materiaal is dus heel wat meer dan er jezelf iets mee leren. Het is een wezenlijke vorm van zelfopvoeding, met het **Genormaliseerde Kind** (een kind dat meester is over zijn gedrag) als opvoedingsdoel en opvoedingsresultaat. Productieve en vrij gekozen arbeid maakt Opvoeding tot **Hulp bij het Leven**, zoals Montessori schrijft in *Door het Kind naar een Nieuwe Wereld*.

Tot slot nog enige citaten uit *Zelfopvoeding 1*:

Intelligentie

"Wat is Intelligentie? Zonder ons nog eens te verdiepen in de definities, daarover door filosofen gegeven, kunnen wij overgaan tot de beschouwing van de som der reflexieve, associatieve of reproductieve werkzaamheden die de geest in staat stellen aan zijn opbouw te werken in verband met de omgeving" Blz. 177

"Vlug reageren op een prikkel, snel denkbeelden weten te associëren en een oordeel kunnen vormen is de meest naar voren tredende uiting van intelligentie. Deze vlugheid staat stellig in verband met het vermogen indrukken uit de omgeving in zich op te nemen, voorstellingen te verwerken en het innerlijk verwerkte weer tot uiting te brengen" Blz. 177

"Weten te onderscheiden, dat is het kenmerk van de intelligentie; onderscheiden is ordenen en tevens, in het leven, is het tot **scheppen** voorbereiden" Blz. 180

In de opvatting van Dr. Montessori is intelligentie **opvoedbaar**: "Dus zou men kunnen zeggen dat de ontwikkeling der intelligentie in de hand werken, gelijk staat met het helpen ordenen der beelden van het bewustzijn." Blz. 180

Dat ordenen gebeurt bij voorbeeld door de oefeningen met het zintuiglijk materiaal te doen. "Met onze zogenaamde **zintuiglijke oefeningen** stellen wij de kinderen in de mogelijkheid te leren onderscheiden en in klassen in te delen." Blz. 181

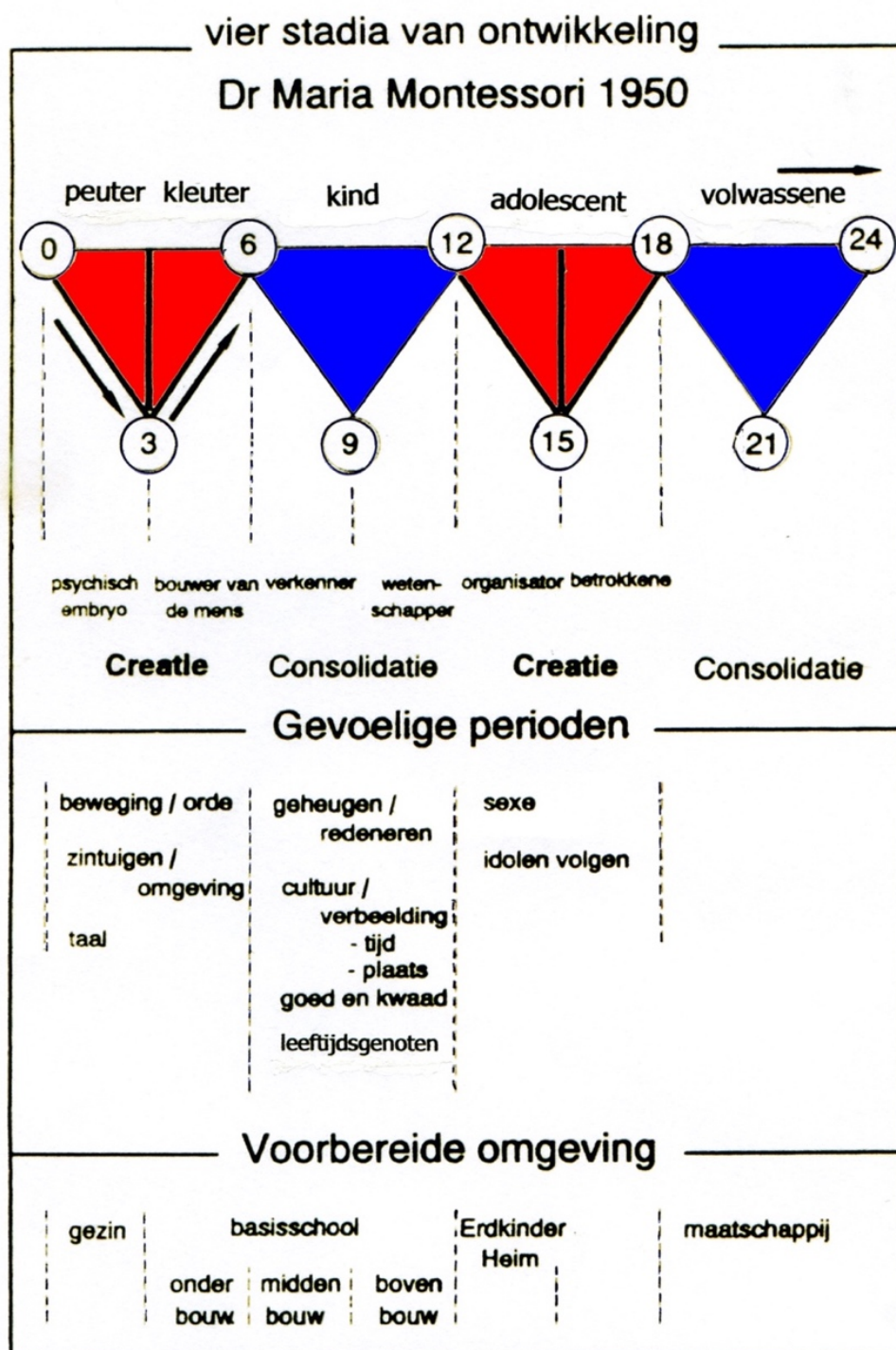
"Daar ons nu geen andere mogelijkheid open staat om de dingen van elkaar te onderscheiden dan door middel hunner eigenschappen, brengt hun rangschikking een fundamentele ordening met zich mede, die alles in zich besluit. Van nu af aan is de wereld niet langer een chaos voor het kind; zijn geest lijkt als het ware op die keurig geordende boekenplanken van een bibliotheek of van een goed voorzien museum; elk voorwerp is op zijn plaats in de groep waartoe het behoort. En zijn aanwinsten zullen niet meer ordeloos worden **opeengestapeld**, doch **op de juiste plek worden gezet**." Blz. 182

Samenvatting.

"Men wordt geboren met **Horme** reeds organisch gerangschikt in de algemene structuur van de **Absorberende Psyche** met zijn onderscheidingen en specialisaties in **Nebulae**. Deze structuur ondergaat tijdens de jeugd veranderingen, geleid door wat wij naar een term van Hugo de Vries noemen **Gevoelige Perioden**. Dus de **Absorberende Psyche**, de **Nebulae** en de **Gevoelige Perioden** met hun werkwijzen behoren samen tot een structuur die erfelijk en karakteristiek is voor het menselijk geslacht. De verwezenlijking van hun functies is echter geheel afhankelijk van een vrije actie in de omgeving."

Aan de Basis van het Leven Blz. 115

Ontwikkelingsverloop

'Montessori Today' Jan/Feb 1988 - Camillo Grazzini : 'Four planes of development'

In een schema dat Dr. Maria Montessori in 1950 maakte schetste ze het ontwikkelingsverloop van een opgroeiend kind. Ik heb dit schema dat Maria Montessori toen in Perugia (Italië) presenteerde hier in verband gebracht met de gegevens zoals Drs. Mario Montessori die in zijn schema noemt.

Vier stadia van ontwikkeling

- 0 – 6 jaar *Peuter en Kleuter* periode van creatie
 - 0 – 3 jaar Psychisch Embryo
 - 3 – 6 jaar Bouwer van de Mens
- 6 – 12 jaar *Kind* periode van consolidatie
 - 6 – 9 jaar Verkenner
 - 9 – 12 jaar Wetenschapper
- 12 – 18 jaar *Adolescent* periode van creatie
 - 12 – 15 jaar Organisator
 - 15 – 18 jaar Betrokkene

De periode van de Volwassene laat ik weg uit de beschrijving, want verdere invulling ontbreekt. Interessant in dit schema is dat het ontwikkelingsstadia, gevoelige periodes en voorbereide omgeving combineert.

0 – 3 jaar: Peuter - Psychisch Embryo

Drs. Montessori noemt het ontwikkelingsverloop van 0 – 3 jaar gericht op innerlijke opbouw. De gevoelige perioden zijn hier nauw mee verbonden. De zorg is die van de **Ouders** in het **Gezin en/of in een Kindercentrum**. Het kind ontwikkelt een **Gevoel voor Orde**. Het ontwikkelt zijn **Taal** door middel van **Absorberen**. Zo maakt het Psychisch Embryo zichzelf af als mens.

De periode van 0 – 6 jaar is er een van Creatie. Er moet een hoop ontwikkeld worden dat in de erna komende 6 jaar geconsolideerd en verrijkt wordt.

0 – 3 jaar Voorbereide Omgeving: Thuis

Voor elke ontwikkelingsfase is een omgeving nodig die het mogelijk maakt dat het kind zich zelfstandig, door productieve arbeid en naar eigen keuze, dingen eigen kan maken. Omdat steeds na zes jaar een niveau van integratie bereikt wordt is er daarna een anders ingerichte omgeving nodig. Tevens wordt de ruimte die de omgeving inneemt steeds groter. De baby en peuter heeft een voor hem ingerichte plek in huis nodig. Hoe die ingericht moet zijn werd bij voorbeeld door Dr. Silvana

Quattrocchi Montanaro beschreven in haar boek *Understanding the Human Being*. Het belang van de eerste drie levensjaren is de ondertitel van het boek. Montanaro was psychiater in Rome en gaf voor de AMI de cursussen voor het *Assistants to Infancy-diploma*. (0 – 3 jaar)

“Een bed met voldoende ruimte om je te bewegen en dat je niet belemmert in je uitzicht is het eerste wat er komen moet om je willekeurig te kunnen bewegen. Het bed

kan bestaan uit een gewoon matras dat op de grond ligt, of in een lage houten bak voorzien van wieltjes. Als je toekomstige ouders, die zich op de geboorte voorbereiden, zo'n soort bed aanraadt, dan zeggen ze meteen dat het kind eraf zal vallen. Na tientallen jaren van ervaring met zo'n bed kan ik mededelen dat dit nooit gebeurt en ook niet zal gebeuren als je direct vanaf het begin zo'n bed gebruikt. Dat is omdat het kind zich langzaam beweegt. Het zal nooit met z'n hele lichaam ineens de rand van het matras bereiken, want zodra het merkt dat er een deel van het lichaam geen steun van het matras meer ondervindt, dan trekt het zich terug op het midden van het matras." Blz. 110 – 111 (vertaald)

3 – 6 jaar: Bouwer van de Mens

Het kind ontwikkelt zijn **Taal** verder alsmede zijn **Zintuigen** en zijn **Bewegingen** en het leert **Het begin van Cognities**: Rekenen, Geometrie, Aardrijkskunde, Biologie, Geschiedenis .. (De onderbouw van de Montessorischool.) In een voorbereide omgeving vindt het **Ontwikkelingsmateriaal** waarmee het zichzelf **ontwikkelt door activiteit** in verband met de hierboven genoemde gebieden uit te voeren.

3 – 6 jaar Voorbereide Omgeving:

Casa dei Bambini

Van het derde tot het zesde jaar is de **Casa dei Bambini** (Het Kinderhuis; de onderbouw) de meest geschikte omgeving voor het productief werken naar eigen keuze. In *De Methode* - op Blz. 69 - heeft Dr. Montessori gedetailleerd beschreven hoe een lokaal in het Kinderhuis moet worden ingericht en hoe een tuin gebruikt moet worden voor zelfstandige productieve arbeid.

Een heel laag wastafeltje

"Ik begon daarom het schoollokaal zo in te richten dat alle objecten er de juiste verhouding tot het kind hadden en dat de inrichting beantwoorden kon aan de behoefte van het kind zich daar op intelligente wijze te kunnen bewegen. Ik liet tafeltjes maken van verschillende vorm, die niet konden wiebelen, maar die toch heel licht waren, zodat twee kinderen van vier jaar ze gemakkelijk konden verplaatsen. Voorts liet ik stoeltjes maken, ook licht, zo mogelijk sierlijk, sommige met maten zitting, andere van hout, maar die geen reproducties

van grotemensenstoelen waren, maar geheel in verhouding met het kinderlichaam waren. Bovendien bestelde ik houten leunstoeltjes met brede armleuningen en ook makkelijke rieten stoeltjes. Verder kleine vierkante tafeltjes voor één kind, en tafels van andere vormen en afmetingen, die met wasbare kleedjes waren bedekt en versierd met vaasjes bloemen en groen. Verder hoort bij de inrichting van de klas een heel laag wastafeltje, zodat het blad bereikbaar is voor een peuter van drie of vier jaar; met zijbladen – alles wit en afwasbaar – voor de zeepjes, borsteltjes en handdoeken. De kastjes zijn laag, licht en hoogst eenvoudig. Sommige hebben een eenvoudig gordijntje, andere sluiten met deurtjes, elk met een aparte sleutel..." Het

moet dus een omgeving zijn gemaakt op maat van de kinderen. Een omgeving waarin ze zich thuis voelen.

“De ‘Madonna della Seggiola’ (Madonna in de Stoel) van Rafaël prijkt in kleuren hoog aan een van de wanden, door ons gekozen als embleem, als symbool van de ‘Case dei Bambini’. Want de ‘Kinderhuizen’ vertegenwoordigen niet alleen een maatschappelijke vooruitgang, maar ook een vooruitgang van de gehele mensheid; zij hangen nauw samen met de veredeling van het moederschap, met de bevrijding van de vrouw en met de bescherming van de nakomelingschap.”

De bezigheden moeten precies worden uitgevoerd: Blz. 115:

“Wie voortdurend met deze kinderen bezig is merkt, dat er in de activiteit, die leidt tot het met succes bereiken van allerlei praktische doelen, een speciaal geheim schuilt. De precisie, de nauwkeurigheid, waarmee de activiteiten worden gedaan. Het praktische doel van water inschenken, een glas vullen, interesseert ze veel minder dan het in te schenken zonder met de karaf de rand van het glas aan te raken en zonder de laatste druppel op het tafelkleed te morsen.” De praktische doelen zijn niet het hoofddoel, maar het tegemoet komen aan de innerlijke behoefte tot bewegen en herhalen totdat de beheersing er is.

Blz. 88: “Zo zijn er de materialen voor de opvoeding van de zintuigen; het materiaal voor het leren van het alfabet en de cijfers; dat voor het leren schrijven, lezen en rekenen. Al deze voorwerpen worden eenvoudig ‘het ontwikkelingsmateriaal’ genoemd, ter onderscheiding van die, die worden gebruikt voor het ‘dagelijks leven’. Wanneer wij spreken van ‘omgeving’, wordt daaronder begrepen alle dingen, die het kind daar vrij mag uitkiezen en gebruiken zoveel het dat maar wil.”

6 – 9 jaar: Verkenner

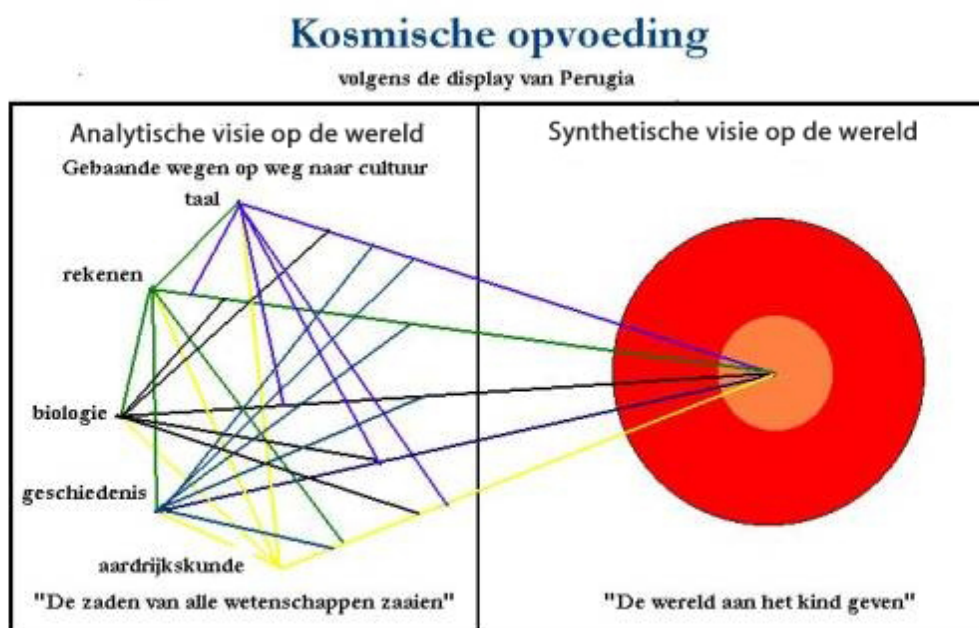
Tussen zes en negen jaar is het kind in de **Middenbouw** van de Montessori-basis-school. De periode wordt gekenschetst als die van **De Verkenner**. Het kind wil van alles weten; de wereld om zich heen **Verkennen**. De **Modaliteit van Kennisverwerving** (in de woorden van HJ en Eegje Schoo) is **Het Geheugen**. Het kind neemt moeiteloos een grote hoeveelheid feiten in zich op. Mario Montessori zegt in de kolom **Opvoeding als Hulp bij het Leven** dat het gaat om **Kosmische Opvoeding**. Dat geldt zowel voor de **Middenbouw** als voor de **Bovenbouw**. We zullen kort duiden wat hiermee bedoeld wordt omdat in Nederland niet helemaal duidelijk is wat nu wel en wat niet Kosmische Opvoeding is.

6 – 9 jaar Voorbereide Omgeving:

Erop uit trekken

Tussen 6 en 12 jaar richt de ontwikkeling zich op de buitenwereld. Uitspraken van Dr. Montessori als "**De wereld aan het kind geven**." en "**Erop uit trekken**" (de school uit) vallen hiermee samen. Opmerkelijk is dat Drs. Montessori tussen het zesde en het twaalfde jaar de Kosmische Opvoeding de belangrijkste hulp vindt die bij de opvoeding geboden kan worden. Het schema ontstond dan ook in de jaren waarin – op advies van Mario - met het stelselmatig bestuderen van Kosmische Opvoeding net een begin gemaakt was in Nederland. In de voorbereide omgeving van de middenbouw, nodigen allerhande materialen het kind uit om verkennend bezig te zijn. Maar ook buiten het groepslokaal, alleen of samen met andere kinderen.

Kosmische Opvoeding

In Nederland heet iets al snel **Kosmische Opvoeding**. Als je de vlaggetjeskaart van Noord-Holland insteekt dan is dat Kosmische Opvoeding. Op zichzelf niet onjuist, maar het kader waarin het begrip gevat wordt blijft vrij beperkt. De **Great Lessons** als onderdeel van Kosmische Opvoeding bij voorbeeld blijven op heel wat scholen achterwege. Onbekend zijn met de Great Lessons is geen sterk argument. Bij voorbeeld op deze website worden ze uitgebreid besproken. En ze hebben jarenlang deel uitgemaakt van het leerplan van de Montessoricursus in Eindhoven. Als je nalaat de Great Lessons aan te bieden, dan ontstaat er een begrippenkader waarin **Opvoeding als Hulp bij het Leven** een andere, beperktere, betekenis krijgt dan wat Mario Montessori jr. ermee bedoelde.

De bedoeling van Mario in het schema komt – denk ik – meer overeen met wat is weergegeven in de **Display of Perugia**⁴ die een medewerker van zijn vader presenteerde in Perugia (Italië) omstreeks 1957.

De grote rood-oranje cirkel stelt de wereld voor. **De wereld van waaruit energie en leven ontspringt**. De cirkel lag in het midden van een zaal waar de display gepresenteerd werd en had een doorsnee van 1 meter. De cirkel stelde een **Synthetische Visie** op de wereld voor.

De rest van de zaal was verdeeld in 'hoeken' waarin Montessorimateriaal lag van verschillende **Takken van Wetenschap**: Aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde, scheikunde, biologie, wiskunde, muziek, taal enz. Zo werd de wereld voorgesteld vanuit verschillende gezichtspunten. Het stelde een **Analytische Visie** op de wereld voor.

Linten in verschillende kleuren waren vanuit het midden van de cirkel naar de 'hoeken', waar de takken van wetenschap zich bevonden, gelegd. En de takken van wetenschap waren met elkaar verbonden om aan te geven dat ze met elkaar moesten **Samenwerken**. Ze vormden samen een **Netwerk**.

Twee citaten uit het boek *From Childhood to Adolescence* staan onderaan de analytische en de synthetische visie:

“De zaden van alle wetenschappen zaaien”

Hoofdstuk 5 Blz. 22

“The idea is to ‘sow the seeds of the sciences’ at this age, when a sort of sensitive period for the imagination exists.”

⁴ Hierboven weergegeven.

“De wereld aan het kind geven”

Hoofdstuk 5 Blz. 17

“What we hope – we to whom the child has revealed the power of his intelligence – is to revise the idea of Comenius by bringing the world itself to the children”

De zaden van alle wetenschappen zijn dus:

- Taal
- Rekenen
- Geometrie
- Geschiedenis
- Biologie
- Aardrijkskunde
- Natuurkunde
- Scheikunde
- Enz.

Je vindt er in de voorbereide omgeving materiaal voor en je kunt je ook in de werkelijkheid in aspecten van de wetenschap verdiepen.

De wereld aan het kind geven gebeurt door middel van de Great Lessons:

- Het ontstaan van de Aarde
- Het ontstaan van het Leven op Aarde
- Het ontstaan van het Menselijk Leven op Aarde
- Het ontstaan van Taal en Lettertekens
- Het ontstaan van Getallen

9 – 12 jaar Wetenschapper

Tussen negen en twaalf jaar is het kind in de **Bovenbouw** van de Montessori-basis-school. De periode wordt gekenschetst als die van **De Wetenschapper**. De verworven kennis in de middenbouw wordt van een diepere betekenis doordat het kind zich iets kan voorstellen bij de kennis die het verworven heeft. Het kan ermee **Redeneren**. Een **Modaliteit van Kennisverwerving** hanteren zouden HJ en Eegje Schoo zeggen. Met hulp van zijn **Verbeeldingskracht** vormt het een **Geheel van Kennis** en de **Betekenis** ervan. Verbeeldingskracht stelt het kind in staat zich te verplaatsen in de tijd en in de ruimte.

Bovendien ontwaakt het besef van **Goed en Kwaad**. De bovenbouw is de plaats voor de **Morele Opvoeding**.

Het kind werkt nu graag samen met anderen. Samen kunnen kinderen **Uitgebreide Werkzaamheden** onder handen nemen.

9 – 12 jaar Voorbereide Omgeving

De Voorbereide omgeving is hetzelfde als in de middenbouw. In het lokaal een collectie **Materialen op verschillende Gebieden** om jezelf iets te leren. En buiten het lokaal de **Werkelijkheid** als bron van kennis en onderzoek.

Steeds moet de omgeving waarin het kind zijn persoonlijkheid vormt worden aangepast aan de behoeften die passen bij de ontwikkelingsfase waarin hij verkeert. Het daarin aanwezige materiaal verandert na het eerste niveau van integratie van ontwikkelingsmateriaal in kosmisch materiaal. De voorbereide omgeving wordt dan aangevuld met de werkelijkheid buiten de school, zoals beschreven in hoofdstuk 5 van *From Childhood to Adolescence*, waarin *Going Out* als opvoedingsprincipe aan de orde komt.

12 – 15 jaar Organisator

Tenslotte is de ontwikkeling **Maatschappijgericht**. Dat blijkt uit de karakterisering '**sociale ervaring buiten het gezin**', waarmee de ervaringen die in het Erdkinderheim worden opgedaan bedoeld worden.

Het Erdkinder Heim

Voordat we verder gaan met het bespreken van het derde deel van het schema van Drs. Montessori volgt een tweede uitweiding: Die over het **Erdkinderheim**. Het wordt beschreven in het twaalfde hoofdstuk van *Door het Kind naar een Nieuwe Wereld*, waar de bewoner van een Erdkinderheim *Landkind* genoemd wordt. En in de eerste Appendix van *From Childhood to Adolescence*. Ik volg hier de tekst zoals we die vinden in *Door het Kind...*

Het Amsterdams Montessori Lyceum was in 1930 ontstaan als een logische voortzetting van de Lagere Montessorischool. In 1941⁵ werd de school door het Ministerie erkend en als gevolg daarvan gesubsidieerd. Een jaar daarvoor – 1940 – was het boek *Door het Kind naar een Nieuwe Wereld* van Maria Montessori verschenen, waarin ze o.m. beschreef hoe de voorbereide omgeving van een middelbare Montessorischool zou moeten worden ingericht. Dat verschilde aanmerkelijk van hoe het Montessori Lyceum in Amsterdam eruitzag. En bovendien: Subsidie ontvangen is prettig maar er worden dan ook voorwaarden aan je gesteld.

Maria Montessori schrijft: "De opvoeding van de jonge mens is van zo'n groot belang⁶, omdat hij zich net in een overgangstijd bevindt. Hij is geen kind meer maar hij is ook nog niet helemaal volwassen." Blz. 232

⁵ Dus tijdens de Tweede Wereldoorlog.

⁶ Het boek kwam in 1942 uit. Ik volg de tekst maar 'hertaal' die zo hier en daar een beetje.

Zowel op lichamelijk gebied als op geestelijk gebied bevindt de puber zich in een overgangsfase naar de volwassenheid. In zijn opvoeding moet hiermee rekening gehouden worden. Zijn lichamelijke groei eist aandacht en hij moet zich een helder beeld gaan vormen van de gemeenschap van volwassenen, waarin hij binnenkort zal worden opgenomen. Zijn persoonlijkheid moet worden opgevoed. In de onzekere tijd waarin de maatschappij zich bevindt is opvoeden geen eenvoudige zaak maar:

“In de felle strijd der beschaving moet de mens sterk van karakter zijn, vlug en moedig aan verschillende omstandigheden kunnen beantwoorden en voorbereid zijn tot standvastigheid en zedelijke grondbeginselen.” Blz. 234.

Montessori pleit ervoor om voor ieder kind zowel de opvoeding van het *hoofd* als die van de *hand* te beschouwen. Dit vraagt om hervorming van de middelbare school. Dit tijdperk is “ .. **de gevoelige periode**, waarin zich de edelste kenmerken van de sociale mens vormen: **besef voor eigen waardigheid** en **rechtvaardigheidsgevoel**.” Blz. 237.

Het kind zou in deze periode (12 – 15 jaar) een begin moeten maken met het verwerven van **Economische Onafhankelijkheid**. “De opvoeding moet hem de gelegenheid geven de elementaire structuur van het sociale leven door ervaring te beseffen.” Blz. 239, en “Het gaat er dus om geld te kunnen verdienen door eigen arbeid.”

Maria Montessori verwijst naar **Mary Lyon**⁷ die een ‘Self-Help’ systeem ontwikkelde voor Amerikaanse middelbare meisjesscholen en universiteiten. In 1837 opende ze een meisjesinternaat, **Mount Holyoke**. Er waren strenge toelatingseisen, maar het schoolgeld was betaalbaar voor iedereen. Lyon stelde eisen aan lichamelijke inspanning. Na het ontbijt moesten de meisjes elke dag een mijl (1,6 km) lopen. Zomer en winter. En er waren leraren die lichamelijke oefeningen met ze deden. Om de kosten van het internaat laag te houden moesten de meisjes huishoudelijke taken verrichten: Eten koken, vloeren boenen, ramen zemen. Het leerprogramma was voor meisjes ongehoord zwaar. Mary Lyon anticipeerde op nieuwe tijden waarin andere eisen aan vrouwen gesteld zouden worden. Er waren zeven leerjaren in wetenschappen en wiskunde in het internaat. De leerlingen moesten experimenten uitvoeren. Ze trokken erop uit om in de natuur materiaal te verzamelen voor wetenschappelijk onderzoek.

Het idee van een kostschool spreekt Maria Montessori aan:

1. “ .. omdat het bewustzijn wakker geschud wordt uit de traagheid, waarin jonge

⁷ In *Door het kind naar een Nieuwe Wereld* wordt ze abusievelijk Mary Lyons genoemd.

mensen zich meestal bevinden wanneer ze, geheel passief van hun kant, door hun familie onderhouden worden.

2. Dat arbeid de studie niet belemmert, maar .. in staat stelt die studie te verdiepen." Blz. 241

Ook Maria Montessori wil voor de rijpere jeugd van 12 – 15 jaar een kostschool als voorbereide omgeving. Een kostschool voor meisjes en jongens waar het **werk** op het platteland centraal staat. Arbeid waarmee iets gemaakt wordt dat verkocht kan worden.

"Wij noemen dit soort instelling het huis der **Landkinderen**⁸. Dat wil zeggen van kinderen, die de beschaving bij haar oorsprong dicht bij de aarde beschouwen. Kinderen van het Land. Zij dringen door tot de bron der beschaving, die ontspringt wanneer volkeren zich ergens vestigen en een vredelievend leven van burgerlijke vooruitgang opbouwen. ..." Blz. 245.

Kinderen verzorgen dieren en planten op Hershey Farm School, Huntsberg Campus. Ohio, USA.

"Ook het internaat, het huis of de meerdere huizen die op het terrein aanwezig moeten zijn, is een middel om maatschappelijke ervaring op te doen. Het is een omgeving die georganiseerd is voor een grotere en meer onafhankelijke groep dan het gezin." Blz. 245.

Maria Montessori stelt voor om het internaat te organiseren als een **hotel** dat door de kinderen zelf gerund wordt. Die doen zo praktische ervaring op over hoe je dit moet organiseren. Ook kunnen kamers aan ouders beschikbaar gesteld worden die komen logeren om hun kind te bezoeken.

⁸ Tegenwoordig wordt meestal de naam **Erdkinder Heim** gebruikt.

Ook moet er een **winkel** zijn waar producten van het Erdkinder Heim verkocht worden. Dat kunnen producten van de **boerderij** zijn (melk, kaas, eieren, groente, plantjes) of van een **werkplaats** waarvan de handgemaakte producten (bijvoorbeeld vogelhuisjes, voederplanken, truitjes, sokken enz.) verkocht kunnen worden. De winkel moet in de stad staan, zodat kopers de winkel makkelijk kunnen bereiken. Ook dingen die anderen gemaakt hebben kunnen via de winkel aan de man gebracht worden.

Maria Montessori schrijft: "Ook kan deze winkel beschouwd worden als een historische opleving van de middeleeuwse winkel, die een middelpunt van ontmoeting, bijna een symbool van gezelligheid was." Blz. 247.

In onze tijd kan ook aan een webwinkel met een website gedacht worden. Alle activiteiten worden door de kinderen zelf geleid. Zo leren ze de samenleving uit eigen ervaring in tal van aspecten kennen.

"Hierbij willen we twee principes in het oog houden:

1. Dat het voor ontspanning niet nodig is om zijn toevlucht te nemen tot 'afleidingen' waarmee je tijd verliest en de levenseenheid verbreekt. Afleiding en ontspanning bestaan uit afwisseling der bezigheden en der omgeving. ..
2. De studie moet beantwoorden aan een 'behoefte der intelligentie' en wortelt dus in de psychische natuur van de mens. Zij is geen vermoeienis voor de geest, maar een geregenereerde en versterkende uiting van de ontwikkeling." Blz.249.

Net als in de Casa dei Bambini. Niets nieuws onder de zon dus.

In Nederland heeft het idee van het **Erdkinder Heim** geen navolging gekregen. De dan al bestaande vormen van voortgezet Montessori-onderwijs bleven het spoor dat al sinds 1930 bestond volgen. In de Verenigde Staten – ik nam wat foto's van de Hershey Farm School over – claimt men deze gedachte van Montessori wel uit te voeren. Een kanttekening hierbij is dan weer dat, bij voorbeeld de Hershey Farm School, kinderen opneemt vanaf 0 jaar. De Farm School is dus niet een uniek project voor 12 – 15-jarigen. Zo bedoelde Maria Montessori het wel.

In Nederland staan heel wat Montessorischolen voor voortgezet onderwijs. Ze hebben geen gezamenlijke en duidelijke en pedagogisch-didactische opzet vanuit de Montessori-visie. Dat zou je na 90 jaar eigenlijk wel verwachten.

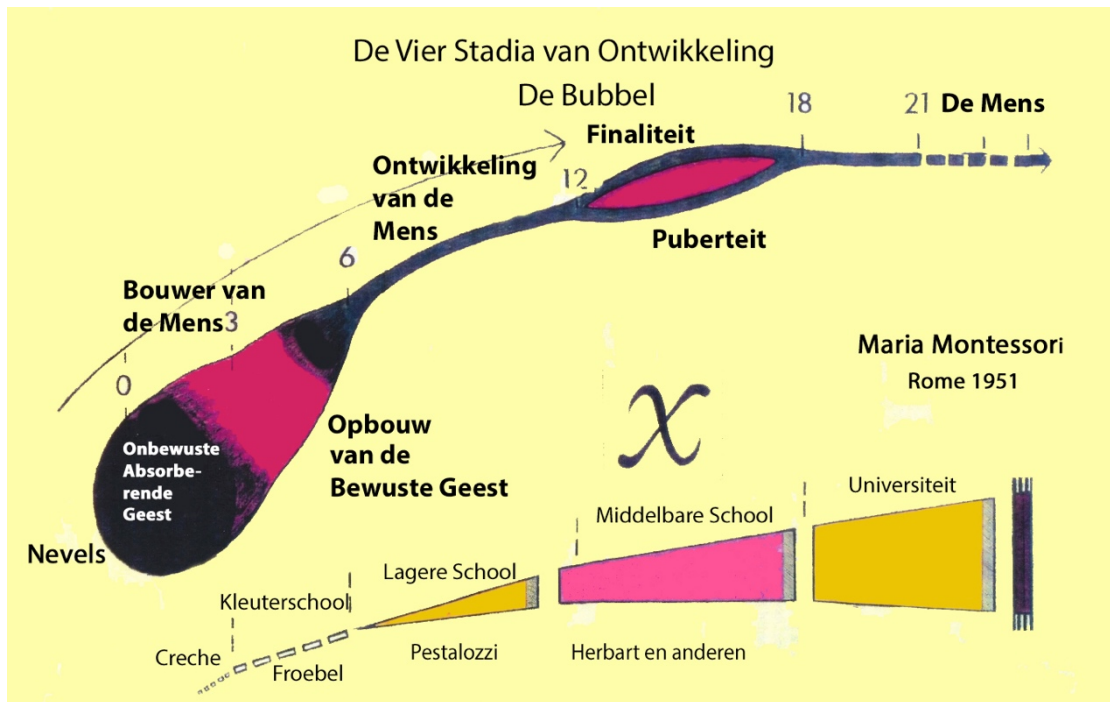
We moeten hierbij trouwens niet uit het oog verliezen dat de onderlinge verschillen tussen de Montessorischolen voor basisonderwijs ook aanzienlijk zijn in Nederland. Tijdens een Montessoricongres van Montessori-Europa in Amsterdam in 2007 heeft Ewoud Roede⁹ over een onderzoek dat hij daarna deed - samen met Mechtild Derriks - verslag gedaan. Zij onderscheidden drie varianten van Montessorischolen. Ik vat het even samen in mijn eigen woorden en voeg er ervaringen van mezelf aan toe:

1. *Concept Maria Montessori.* Deze scholen hanteren strikt de principes en boeken van Maria Montessori. Op deze website bij voorbeeld de school in Pijnacker van Tessa Wessels en de Internationale Montessorischolen van Rinze en Annie Hoekstra in Brussel.
2. *Innovatief Montessori-onderwijs.* De ideeën uit de Montessori-pedagogiek en – antropologie zijn leidinggevend. Deze ideeën worden gecombineerd met moderne wetenschappelijke kennis. De hele school hanteert dezelfde werkwijze. Ik vind dat ik zelf een van de vertegenwoordigers van deze werkwijze ben. Bij het aanpassen van het Montessori-onderwijs aan de nieuwe *Wet op het Basis-onderwijs* werkte ik mee aan het schrijven van een serie *Raamleerplannen* die scholen als leidraad konden nemen bij het integreren van het Montessori-onderwijs in de nieuwe onderwijsleersituatie die aan het ontstaan was. Uitgangspunt was de *Proeve van een Leerplan* van het Nutsseminarium voor Pedagogiek enerzijds en de werkwijze zoals Montessoricursussen die doceerden anderzijds.
3. *Adaptief Concept.* Het Montessori-onderwijs wordt gecombineerd met andere concepten (Jenaplan, Dalton enz.) Dat dit een moeilijk begaanbare weg is werd in Amsterdam-West in de jaren vijftig al duidelijk bij scholen waar het Montessori-onderwijs met andere concepten gecombineerd werd. Dat daaruit geen vernieuwd en verrijkt concept ontstaat is toen al gebleken. Roede noemt *tweejarige groepen* in plaats van driejarige groepen en *beknotting van de vrije werkkeuze* van kinderen als voorbeelden. Dat is geen verrijking van de bestaande situatie, maar een verarming. Dat moeten we niet willen. Ik heb zelf een aantal jaren in Maastricht op deze verarmde manier gewerkt. Ik was blij dat we de driejarige werkwijze weer invoerden waarna dagtaken en weektaken naar de achtergrond verdwenen en vrije werkkeuze weer belangrijk werd.

⁹ *Zijn Montessorischolen toekomstbestendig ingericht?* De Pedagogische Dimensie Nr. 56. Ewoud Roede en Mechtild Derriks. SCO-Kohnstammstituut Amsterdam 2008.

15 – 18 jaar Betrokkene

Deze periode wordt in dit artikel niet besproken.

Maria Montessori maakte in 1951 nog een tweede schema over de ontwikkeling van het kind dat ik hier als afsluiting van de bespreking van het ontwikkelingsverloop weergeef.

De periode die beschreven wordt als die van de **Betrokkene** volgt op die van de **Organisator**. Het is de afsluiting van de Middelbare School. De Kennismaking met de maatschappij door zelf actief te zijn in een soort van mini-maatschappij met het **Erdkinderheim** als voorbereide omgeving is dan ten einde.

Als we naar de **Bubbel** hierboven kijken dan zien we dat de eerste zes levensjaren misschien wel de belangrijkste in het leven van een kind zijn. Vanuit de **nevels** ontstaat in die tijd **het bewustzijn**. De periode van 6 – 12 jaar is er een van **rust en consolidatie**. Tussen het 12de en het 18de jaar – **de puberteit** – herhaalt zich als het ware de **Formatieve Periode**, maar wel minder intens van aard. Daarna volgt opnieuw een periode van consolidatie.

Onderaan het schema is de ontwikkeling afgebeeld zoals die zich in het algemeen voltrok in die tijd waarbij pedagogen die een bepaalde periode van de ontwikkeling domineerden met name genoemd worden:

3 – 6 jaar	Fröbel
6 – 12 jaar	Pestalozzi
12 – 18 jaar	Herbart en anderen.

Maastricht, 8 september 2019.

Fred Kelpin.

Bronnen:

De Methode, de Ontdekking van het Kind

Dr. Maria Montessori

Montessori-Pierson Publishing Company. Amsterdam, 2016.

Zelfopvoeding, Methode voor het Lager Onderwijs, Deel 1.

Dr. Maria Montessori

Van Holkema en Warendorf. Amsterdam, 1934²

Door het Kind naar een Nieuwe Wereld

Dr. Maria Montessori

Kinheim-Uitgeverij. Heiloo, 1953

Aan de basis van het Leven, de absorberende geest

Dr. Maria Montessori

Van Holkema en Warendorf, Amsterdam. Zonder jaartal

From Childhood to Adolescence, including Erdkinder and the functions of the University

Dr. Maria Montessori

Montessori-Pierson Publishing Company. Amsterdam, 2014.

The Secret of Childhood

Dr. Maria Montessori

Montessori-Pierson Publishing Company. Amsterdam, 2017

Het Geheim van het Kinderleven

Dr. Maria Montessori

Van Holkema en Warendorf NV. Amsterdam, 1937³

To Educate the Human Potential

Dr. Maria Montessori

Montessori-Pierson Publishing Company. Amsterdam, 2007.

The Formation of Man

Dr. Maria Montessori

Montessori-Pierson Publishing Company. Amsterdam, 2007.

Understanding the Human Being, The Importance of the First Three Years of Life

Silvana Quattrocchi Montanaro

Nienhuis-Montessori USA. Mountain View CA, 1990

Montessori Read & Write, a Parents' Guide to Literacy for Children.
Lynne Lawrence
Three Rivers Press. New York, 1998

Maria Montessori, her Life and Work
E.M. Standing
Mentor Book from New American Library. New York, 1962

Het Montessori – Schoolmodel. Differentiatie en individualisering
H.J. Schoo met medewerking van E.M. Schoo
Wolters-Noordhoff. Groningen, 1980

The Four Planes of Development
Camillo Grazzini
In The NAMTA Journal - Vol.29, No 1 - Winter 2004.
Blz. 27 t/m 61.

Orbis Sensualium Pictus
Jan Amos Comenius
V+K Publishing, Laren. (N.H.) en Trizonia, Praag. 1991.

Zijn Montessorischolen toekomstbestendig ingericht?
De Pedagogische Dimensie Nr. 56.
Ewoud Roede en Mechtild Derriks.
SCO-Kohnstaminstituut. Amsterdam, 2008.

Proeve van een Leerplan voor het Basisonderwijs [A en B]
Nutsseminarium voor Pedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam
Wolters-Noordhoff. Groningen, 1969³.